

KOSZTA ROZÁLIA

PORTRE SAMU KATALIN ANYA GYERMEKEVEL (fadomborítás)

SZ. LUKÁCS IMRE

AMIKOR A BORIS TEHÉN ELMENT...

Pölös Gábor kint aludt az istállóban. A jászolba ágyazott. Ellett a tehén. Egész éjszaka égett a lámpa. Reggel kiment a lány, a borjú ott feküdt tisztán a Boris tehén mellett.

Engedett az idő. A jégcsapok lefonyyadtak az ereszekről. Kint a határban fekete foltok bújtak elő a hóból. Meleg párat lélegzett a föld. Gyors ereszkék futkosták be az utakat. Üzent a tavasz.

Az ember összekészítette batyuját. Türelmetlenül tekintgetett ki az ablakon, szikkad-e már a föld. Esténként nyugtalanul várakozott a padkán. Felállt, lépett párat a szobában. Aludni se tudott. Még nem is virradt, felöltözött, rágyújtott. Kiment az ólba. A falon mécses pislákol. Elhanyta a tehén és a borjú alól a trágyát. Itt érték, s így érték a reggelek. Vadgalambok búgtak az utca fain.

Március végén, a téglaszínű kecskét kivezette Pölös Gábor a kunyhóhoz. Vízért ment a tanyaiba.

A napok gyorsan múltak. A föld megállás nélkül hajította őket. Dinnye, kukorica, paprika — három holdon. Megállapították a vizdíjat, Pölös Gábor szivornyákat is szerzett.

Anna letette a barna, ragacsos veknit és a bolti zsírt. Sokáig nézett apjára. — Apám. Az éjszaka megdöglött a Boris.

Az ember kezében féltőn megállt a kapa.

— A Boris? — kérdezte bizonytalanul. A kapára támaszkodott. Kalapját feljebb tolta. Az izzadság cseppjei csurogtak homlokán. Mervezen nézett az útmenti akácokra. Szikáran, keményen fogódzkodtak a földbe. Legszívósabb fák az akácok.

Mindenütt megélnék. Ha vihar töri koronájukat, új lombot hoznak, Elpusztíthatatlanok.

— Szóval, a Boris is elhagyott? — kérdezte érdes hangon. — Kivitték már?

— Ki. Piacilégység jött érte számarakkal.

Pölös Gábor bólintott. Markába köpött, s vágta, kapálta a földet rendületlenül. Jó időre felegyenesedett.

— Anyád jól van?

— Jól — szomorodott el a lány.

Kora délután volt. A forróágotól lihegett a föld. Megrepedezett, esőért könyörgött.

— Este locsolunk. Addig pihenj — vágott az útnak Gábor. Az akácokkal együtt vitt az útja.

Először a dögtemetőhöz ment. Piacilégység árnyékban feküdt a fal mellett. Hortyogott. Legyek rajzottak körülötte. A két községi szárnál is békésen pihent a kördenál, Pölös Gábor megurdosta Piacilégység vállát.

— Ébredj, te.

— Mi kell? — horkantott Piacilégység. Barátságosan felült a földön. Szörös, piszkos arcáról bosszúság sugárzott.

— Reggel kihoztad a tehénemet. Elastad már?

— A doktort várom. Felbontja — vakargatta szörös mellét Piacilégység. Majd mint akinek nagyon sürgős, kifújta orrát a földre.

Pölös Gábor az ólba ment. Boris nyitott szemmel feküdt. Szép volt még így, élettelenül is. Hasa felfúvódott.

— Szegény Boris. Szenvedhetett — suttogta halkán. Elhessegette róla a legyeket. Piacilégység jött be utána. Agyonfoltozott nadrágban, földszínű ingben. Mezitláb.

megélek. Megállok a magam lábán. Ne félj, lesz, amiből enni adj a gyerekeknek. Kereselek én tisztességesen.

— Anya gúnyosan ingatja fejét. — Majd mindjárt nem lesz tisztességes az a kereset, mielőtt a poronyt megerkezik! Ma még telik mindenre, ocsotással, okosan, addig nyugtázva, ameddig a takaró ér. Jó! De hát olyan sok a fölösleges pénz?

— Tudod jól, hogy nem tartom takaréknak. — Anya fáradtan lehull az asztal mellé; sokáig nem szól.

— Tudod, te, mi az: egy gyereket felnevelni? — Elűtja szemét a könny. — Mert én tudom!... Két éves se voltál, amikor szegény apádat behívták katonának, hogy aztán se lássam többé... Értsd meg, hogy ettől az élettől akarlak megkímélni! Nagyot sóhajt. Ez most már minden este így lesz?!

— Lesz, aki segít nekem — mondja makacson.

— Anya sóhajt. — Az ember a bajában csak magára számíthat, azt hidd el a te öreg anyádnak, fiam! Nem sok, amennyit tanult, nincsen sok iskolája, de ezt az egyet egy életre megtanulta! Magára számíthat az ember lánya — s tán még az urára. Persze, ha olyat választ, akire lehet... — Nem azt mondom, hogy nem

megyek férjhez — int türelmetlenül. — De nem szabad elsietni! Egyszer már megjártam, nem volt elég?!

— Látod! Azért kell másodszer jobban megélni! Eppen azért! Hisz ezt mondom én is!

— Akkor hát várj türelemmel! Ha úgyis ezt mondom... — Anya elébe áll; keze a csipőjén.

— De ez művezető! Nem valami taknyos, mint amaz volt!

— Áll, merev arccal, fáradtan. Mégis jobb lett volna lefeküdni. Jobb, ha az ember az első ösztönére hallgat.

— Mire vársz? — hallja megint anyát. — Alruhás hercegre?

— Majd csak lesz valahogy — mondja kurtán. S lehull az asztal mellé. A lába alig tartja már.

— Az ember azt a szerencsét fogja lülni, fiam, amelyik kinalkodik. Hidd el nekem. Férj nélkül csak félelme az asszony; bárki bármit mond is manapság! Meghozza a gyereket... Ajaj... De há' honnét is tudnád te ezt? A könyvekből? Azok mind ott végződnek, hogy a szerelmespár összezecsókolódik, aztán mennek az anyakönyvezető elé. Mintha azzal végződne minden!... Pedig csak kezdődik! Kezdődik a gond, a kínlódás; a szegény ember dolga itt a földön!

— Eppen azért kell a szerelem, hogy ezt megédesítse... — mondja halkán; Gyuri jár az eszében. — Te liba! — csattan fel megint

— Jó tehén lehetett. Nagy volt a togye.

Pölös Gábor cigarettával kinalta Piacilégységet.

— Kettőt vehetek? — csillant meg a szeme. Az egyiket a füle mellé tette. Elvezetel szívta a másikat.

— Jó gödröt áss a Borisnak. Pihenjen békeben — pár forintot lökött Piacilégységnek.

— A ház előtt, kint ült a felesége. Varrt.

— Vártalak, Gábor. Odaült melléje. A nap erőteljesen világította meg őket. Óráig is így maradtak. Az asszony varrt, az ember hallgatott. A kocsiútról szekerek zavartak port az udvarra.

— A borjút kiviszem a földre.

— Istenem, minden meglátogat bennünket. Egyszer majd így járok én is.

— Oszig sokat nő. Legyen öröm a gyerekeknek. — Az öreg Gombos topogott át az úton. Széket is vitt.

— A szegénység ha egyszer megfogja az embert, nem engedi el magát! — jegyezte meg.

Pölös Gáborné a kamrából dinnyét hozott elő. Kettévágta. Az emberek elé tette. Nyelték a hideg falatokat. A magokat lábuk elé köpték.

— Vesztekenet az idén? Megsegítenék, Gábor.

— Minek? Nem kell már nekünk. Ez volt az utolsó.

Csillogok világították a Homokra vivő utat. Pölös Gábor kötéllel vezette a borjút. Anna kapával egyengette a víz útját. Vanszorongva közeledett apja.

— Legyetek vele szerencsések — adta át a borjú kötelét a lányának. Befeküdt a kunyhóba. Másnap ki se nézett a földre.

MAGYAR LÁSZLÓ HÖLGY SZÁZÉRT

Apéink és nagyapáink, akikre még Ferenc József adta a mundért, miközben a kutyanehez tisztiszer és a

még annál is nehezebb rüsz-tung alatt masíroztak, minden keserűségüket beleérték a nótaba:

Ugy-e fiúk, szép élet a katonaelet? Csak az a baj, sejt-haj, Csak az a baj, hogy nehéz a viselet!

Az unoka csak akkor tudja elképzelni azt a bizonyos régi, K. u. K. katonaeletet, ha nagyon merész a fantáziája. Olykor összekerül a regmúlt idők valamelyik nagyon öreg tanújával, de csak hitetlenkedve hallgatja annak meseit, amelyek igen-csak így kezdődnek:

— Amikor még én nyögtem az öreg császár fegyvere alatt...

A tovaszálló idők természetesen a legkeservebb emlékeken is szípitgetnek valamit, és derűs zománcot vonják meg még Tömörkény István öreg bakájának igen mélyről fakadó sóhaját is, hogy hát aszondja: „ha az embőr sóhajtani nem tudna, hát mögfulladna...”

Tulajdonképpen minden ilyesfajta emlékezés fölér egy-egy sóhajattal, és csak akkor teinek meg huncutkodó ragyogással az öreg szemek, amikor valami igen jól sikeredett katonacsíny emléke toladódik előtérbe. Az emlékekből rendszerint szelíd legendák lesznek, legtöbbször családiak, és a maguk módján szállóigékké apáról fiúra, unokára. Egy ilyen legendával volt a minap találkozásom, és gondolatban engedelmét kérve régen elporladt hősenek, dr. Borbély Samu tordai főorvosnak szellemétől, kiemeltem a meghitt családi keretek közül. (A történetet egyébként fiától, dr. Borbély Samutól, a budapesti Műszaki Egyetem tudós matematika professzorától hallottam.)

Borbély Samu törzsökös székely volt és a történetből következtetve igen közeli lelki rokonságban lehetett Abellel, Tamási Áron remekbe faragott, felfenszóló, leleményes regényfigurájával.

Már egészen fiatal diákkorában vizsgálva gondolt arra, hogy az érettségi után őt is beküldjék a kaszárnyába, le kell szolgálnia a katonaeletet és csak azután iratkozhat be az orvosegyetemre.

— Én pedig nem leszek katoná! — ért benne acélos akarattá az elhatározás —, ha a fene fenét eszik, akkor se!

Igen ám, csak hogy a császár alattvalói nem rendelkezhetnek önmagukkal. Ha a sorozó bizottság kimondja rájuk a „lauglich“-t, október elsején könyörtelenül bekapja őket a kaszárnya, amelynek sárga-fekete ka-

puja fölött kajánul terpeszkedik a magyar fiúk életére, verere örökké éhes kétfejű sas. Borbély Samu keménykötésű, acélizmú, domború mellű gyerek volt, így reménye sem lehetett, hogy a sorozó bizottság valami hibát talál benne. Góbe-fejében addig forgatta a nagy kérdést, amíg kifundálta a menekülés egyetlen lehetőségét.

— Csakis akkor szabadulhatok — gondolta magában —, ha el tudom hitetni magamról, hogy tőkeletes hülye vagyok.

Orvosi pályára készült — ezt a pályát érezte eleithivatásának —, és már gimnazista korában is lázas érdeklődéssel böngészgetett a keze ügyébe kerülő orvosi szakkönyvekben. Alaposan megtanulta az idiotizmus minden szimptomáját, be is gyakorolta valamennyit, és ezzel a tudománnyal rukkolt be a brassói kaszárnyába. Mégsem ment vele sokra, az újonckiképzés első heteiben csak annyit ért el, hogy a kikepző kapilárok és őrmesterek mindenfajta fegyveres felekénykedésre menthetetlenül méltatlannak találták, és feleltessék, a tiszt urak előtt egyre mélyebb meggyőződéssel úgy nyilatkoztak róla, hogy a legközelebbi háború kimeneteléről nem vállalják a felelősséget, ha el nem távolítják minden harci szerszám közeléből. Igazukról a gyakorlóterén a tisztiek is meggyőződtek, megállapítva, hogy Borbély Samu valóban hülye a fegyveres szolgálathoz, de irodai szolgálathoz azért még alkalmas lehet. Bevezényelték tehát az irodába. Itt tengett-lenggett egy darabig, rakásra rontva a gyönyörű rubrikás papírokat, végül már a tinfüveget sem merték a közelében hagyni, mert ügyefogyottságában bizonyosan végigöntötte volna vele valamelyik szentséges főkönyvet, talán éppen azt, amelyben a hadtestparancsnok rendelkezéseit tárolták.

Egy tényleges főhadnagy volt az irodában a parancsnoka, aki hivatalból és mélyesen megvetett minden önkéntest, még az anyalobban is a koszos civilt látva bennük, hát még az olyant, akinek a neve az egész garnizonban „der idiot” volt. Végül már a tollhegyek tisztán tartását sem merté rábizni.

Borbély Samut azonban ez az eredmény sem elégítette ki. Ö végképpen meg akart szabadulni a katonaságtól. Várta, leste az alkalmat, hogy jóvátétel nélkül behozhassa teljes és tőkeletes méltatlanságát a császár kabátjára. Ez az alkalom el is érkezett, megpedig a legközelebbi else-

jén Parancsnoka, a főhadnagy ur, az ezredparancsnok egy darab ropogós százforintosban kapta meg havi fizetését. Hatalmas összeg volt ez, két kisebb tehen ára is kitelt volna belőle akármelyik székelyföldi falucskában, de egy tényleges K. u. K. főhadnagy, akivel szemben olyan nagy igényei voltak az úri társadalomnak, bizony csak nagyon kínosan tengethette belőle egy teljes hónapra at nagyvonalú életét. Föl is kellene váltani, mert mindjárt itt lesz az egyenruhásabó, a suszter, a kávéházi főpincér, a borbély, a virágáruslány, meg a többi pénzehes hiéna a számlákkal.

— Önkéntes! — dördült tehát a nagynehezen haptakba merevedő Borbély Samura, teleje nyújtva a ropogós százas — Hozz nekem Hölgys cigarettát!

— Igenis! — vette át a bankjegyet, főhadnagya egész havi fizetését, és már indul is vele kifelé az irodából. A kaszárnya folyosóján magához szólított egy ott lezengő köztitét és annak kísérésében vette nyakába a városot. Ami Hölgys cigarettát talált Brassó boltjaiban, azt mind megvásárolta és tömte a köztitét hátszájába, de az egész városban nem talált annyit, amennyinek az ára nem telj volna ki a százforintból. Egy forint huszonnyolc krajczar megmaradt belőle. Ezzel a maradékpénzzel meg a roskadási megpakolt köztitéttel tert vissza a századirodába, megállt parancsnoka előtt.

— Főhadnagy úrnak alázatosan jelentem, hogy több Hölgys cigaretta nincs az egész városban, ezért az egyhuszonnyolcért már nem tudtam vásárolni.

A tiszt előbb holtra váltan meredt rá. Egyetlen pillanat alatt kirajzolódott tudatában a katasztrófa: mi lesz most vele egy teljes hónapig? Mi lesz a szabóval, a pincérral, meg a többi számlás hiénával? A száját kitévítette, de hang nem tudott kiszabadulni a torkából.

Borbély Samu ártatlan arccal, feszes haptakban, egy buddha-szobor derűs nyugalmával állt előtte és nézett szembe vele.

— A főhadnagy végül felüvöltött.

— Idiót! Marsch hinaus!! — majd felmarkolva az asztalról a forinthazonnyolcát, őrvjögő dühvel vágta a távozó önkéntes hátához.

Borbély Samut az „egyest” be zárták, de néhány nap múlva lerángáltak róla minden katonahalmot, a lábához dobták civilruháját, majd kezébe nyomták egy pecsétes irást, amelyben az állt, hogy mint reménytelen hülyének semmi keresnivalója nincs a dicső K. u. K. hadseregben.

Nem tartozik ugyan szorosán a tárgyhoz, mégis idekiváncsiok, mint a letűnt K. u. K. világ egyik igen jellemző motívuma, hogy a főhadnagy néhány hónap múlva azonnali áthelyezését kérte fellettes parancsnokságtól, lehetőleg egy igen távoli oszt-rák garnizonba. A Hölgys cigaretta ugyanis olcsóféle szerephez jutott az életében, mint Cyrano de Bergeracnak az orra; parbjára hívta minden tisztársát, aki ártatlan arccal megkérdezte tőle: — Nem kínálnál meg, kérélek, egy Hölgys cigarettával?

NÉMETH FERENC

Vizparton

Hajdában tavaszi füvek zizegése, az öröm szökőkútja szemem. Lépkecskék, kavicson, ösvényen, folyó fővényen, füllatú szelben, bokád körül libegő lepkeszárnyak, harangvirágok bólogatnak mélyen. A parton ülek, itt várlak téged. Visszatükröz a víz a felhős éggel. Kavicsot dobok, a gyűrű szétárad, eltorzul arcom vízalatti mélyben. Nem is hiszem, hogy meliém guggoltál csipkebokorny hallgatásként, amelyben a csend-madár fészkel. Csak kisimítja nyugalmad a tükröt, széthullott arcom összeáll egésszé, a torz vonások kiegyenesednek, és nézlek téged, újra én, szememből az öröm szökőkútja szivarványt vetít tavaszi füvekkel zizegő hajadba.